

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА**

**НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ ТА
СОЦІОГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН ІМЕНІ О. М. ЛАЗАРЕВСЬКОГО**

Кафедра історії України, археології та краєзнавства

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Завідувач кафедри _____

«01» вересня 2020 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
УКРАЇНСЬКА ЕТНОКУЛЬТУРА СІМ'Ї ТА
ПОБУТУ**

Спеціальність 081 «Право»

Освітня програма 08 «Право»

2020 – 2021 навчальний рік

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри історії України, археології та краєзнавства Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Протокол № 1 від 1 вересня 2020 року

Розробники: Юда Лариса Анатоліївна, кандидат пед. наук, доц. кафедри історії України, археології та краєзнавства Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка

Мова навчання – українська.

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань <u>08 Право</u> (шифр і назва)	За вибором	
Модулів – 4	Спеціальність: (професійне спрямування): 081 Право	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 4		2020-й	2021-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання _____		Семестр	
(назва)		1-й	
Загальна кількість годин - 90		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 4 самостійної роботи студента – 8-9	Освітньо-кваліфікаційний рівень: «Бакалавр»	18 год.	
		Практичні, семінарські	
		12 год.	
		Лабораторні	
		год.	
		Самостійна робота	
		60 год.	
		Індивідуальні завдання: год.	
		Вид контролю: екзамен / залік	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 30% до 70%

Програма вивчення навчальної дисципліни «Українська етнокультура сім'ї та побуту» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів спеціальності 081 «Право».

«Українська етнокультура сім'ї та побуту» є дисципліною за вибором. Опанування даною дисципліною передбачає створення цілісного уявлення про Україну і українську спільноту, створює умови для пізнання самобутності українського народу, сприяє формуванню національної свідомості здобувачів освіти, та збереженню української ідентичності.

Конспективний виклад теоретичних основ сучасного українознавства розкривається через призму звичаєвого права українців, що суттєво допомагає здобувачам освіти виробити цілісне уявлення про правову культуру українського народу. Майбутній фахівець, який володіє українознавчими знаннями, навичками й уміннями, почуватиме себе впевнено у різних ситуаціях ділового, соціального та професійного спілкування.

Навчальна дисципліна «Українська етнокультура сім'ї та побуту» розрахована для здобувачів освіти першого курсу бакалаврату (II-й семестр) включає 18 лекційних і 12 практичних годин, а також 75 годин самостійної роботи.

У змісті курсу можна виділити два змістові модулі:

Змістовий модуль 1. Загальнонаукові і методологічні основи звичаєвого права

Змістовий модуль 2. Сімейно-побутова та календарна обрядовість українського народу

Обсяг дисципліни

	Денна форма	Заочна форма
Кількість кредитів ECTS	3,5	
Кількість годин:	105	
- лекції	16	
- практичні / семінарські	14	
- лабораторні		
- індивідуальні завдання		
- самостійна робота студента	75	

Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою навчальної дисципліни «Українська етнокультура сім'ї та побуту» є сформувати уявлення здобувачів освіти про традиційно-побутову культуру українців і на цій основі розкрити загальні закономірності і характерні особливості виникнення і функціонування звичаєвого права українців.

Основними завданнями навчальної дисципліни є:

- вивчення предмета, завдань, категорій курсу «Українська етнокультура сім'ї та побуту»;
- виокремлення і аналіз компонентів традиційно-побутової культури українців;
- формування уявлення здобувачів освіти про роль традицій і звичаїв в житті народу;
- виявлення основних тенденцій, характерних рис, особливостей і закономірностей розвитку народних правових звичаїв як джерел права в Україні;
- створення уявлення про умови формування соціально-рольового статусу чоловіка і жінки в українській родині;
- дослідження основних умов формування сучасної егалітарної сім'ї на основі традиційно-побутової культури та звичаєвого права українців.

Очікувані результати навчання

Здобувачі освіти повинні сформувати необхідні загальні та професійні компетентності відповідно до вимог освітньої програми:

Шифр згідно ОПП	Компетентності
ЗК 3	Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК 4	Здатність спілкуватися державною мовою як усно так і письмово.
ЗК 6	Навички використання комунікаційних технологій.
ЗК 7	Здатність оволодівати сучасними знаннями.
ЗК 8	Здатність бути критичним і самокритичним.
ЗК 9	Здатність працювати в команді.
ЗК 10	Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).
ЗК 13	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку права, його місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій.
СК 11	Здатність визначати належні та прийнятні для юридичного аналізу факти.

Тематичний план курсу

Змістовий модуль 1. Загальнонаукові і методологічні основи звичаєвого права

Тема 1. Предметна сфера курсу «Українська етнокультура сім'ї та побуту»

Етнологія, українознавство, народознавство як базові категорії курсу. Зародження і розвиток українознавчих студій і українського народознавства. Становлення і перспективи розвитку етнології і українського народознавства в незалежній Україні. Історіографія проблеми. Внесок українських етнографів і письменників у розвиток етнологічних досліджень. Творчий доробок І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, І. Нечуй-Левицького, І. Франка, Лесі Українки, Т. Шевченка. Історичні, письмові, етнографічні, літературні джерела.

Основи теорії звичаєвого права. Взаємозв'язок понять «звичай», «традиція», «обряд», «звичаєве право», «правовий звичай». Місце і роль звичаєвого права у правознавстві. Причини та передумови формування звичаєво-правового регулювання суспільних відносин.

Тема 2. Основні аспекти формування традицій сімейно-побутової культури українців

Етимологія поняття «сім'я». Архетипові уявлення сім'ї та між особистісних стосунків. Основні типи сім'ї та сімейної структури українського населення. Неписане право сімейних та суспільних взаємовідносин. Головна господарська функція сім'ї. Основні етапи становлення сімейно-шлюбних стосунків і відносин в історії українського народу. Світоглядна та психологічна основа сімейного і громадського побуту. Сімейна община як одна з форм сімейного устрою. Економічні та духовні засади сімейно-родинних відносин (дворище, сябри на, кумівство, побратимство, посестримство, приймацтво).

Тема 3. Міста та міська обрядовість. Сільська громада та громадський побут

Громадський побут як галузь народної культури. Структура і функції громади. Громада в обрядовості. Дозвілля. Молодіжні громади. Традиційні норми поведінки і дозвілля. Осередки громадського дозвілля. Колективні громадські трапези. Громада як головний інструмент соціального життя. Культура соціально-побутових відносин. Громадська думка.

Міста та їх населення. Міське право і економіка. Специфіка міст окремих регіонів. Святково-обрядова культура міського населення. Культура побуту. Типи поселень. Осередки громадського спілкування. Народне будівництво. Хата: обрядовість, семантика житла. Господарські будівлі. Одяг. Традиції національної кухні.

Тема 4. Звичаєве право українців

Система звичаєвого права як сукупність правових традицій і звичаїв, якими регулювалися стосунки і поведінка людей у різних сферах їхнього життя, одна з важливих ділянок народної свідомості та народних знань. Джерела звичаєвого права українців. Норми та уявлення, які визначали і регулювали відносини власності.

Місце звичаєвого права в сімейному житті українців. Побутування статево-вікових груп, трудових асоціацій на засадах звичаєвого права. Обрядовість звичаєвого права: «ведення сліду», «грабіж», «жіноче право», «заклад», «копний суд», «личкування», «могорич», «пам'ятковий прочухан», «присяга», «старожили».

Змістовий модуль 2. Сімейно-побутова та календарна обрядовість українського народу

Тема 5. Сім'я (родина), родинна (сімейна) обрядовість українців

Поняття «сім'ї» і «шлюбу». Первісні форми шлюбу. Еволюція шлюбно-сімейних відносин в Україні: поліандрія, полігамія, моногамія. Патрілокальність і віролокальність шлюбного поселення. Типи, структура і функції сім'ї в Україні. Проста («мала», «нуклеарна», «індивідуальна») та складна («велика», «нерозділена», «батьківська», «братська») сім'ї. Розширена сім'я як перехідний тип між простою і складною. Соціальний і національний склад, основні етапи становлення української родини. Становище жінки та приймака в сім'ї. Внутрішньо-сімейні стосунки в українській родині. Сучасна українська сім'я. Регламентація сімейних стосунків, права чоловіка і жінки, дітей та батьків законодавством України. Етапи укладання шлюбної угоди. Урочиста реєстрація шлюбу в сучасних умовах. Родинні (сімейні) обряди та звичаї: пологові, весільні, похоронно-поминальні.

Тема 6. Календарна обрядовість українського народу

Поняття «календарна обрядовість». Звичаї – скарб українського народу. Своєрідність та специфічність календарних обрядів українського народу. Місячний, сонячний, народний календарі. Зміст народного землеробського календаря. Поєднання язичницьких та християнських елементів в українських звичаях та обрядах. Етапи календарно-побутової обрядовості українців.

Свята зимового циклу. Обрядовість весняного циклу. Літній цикл свят. Свята осіннього циклу. Обряди та ритуали, звичаї та традиції пов'язані із календарно-обрядовими святами.

Тема 7. Звичаєві норми етикету в традиційній культурі українців

Сутність та основні форми звичаєвих норм етикету у традиційній культурі українців. Традиційна українська культура і формування звичаєвих норм етикету. Дотримання норм етикету в структурі комунікативної поведінки особистості. Міжособистісні стосунки українців в звичаєвих нормах етикету. Феномен почесності і традиції шанування. Звичаєві норми етикету в культурі гостинності. Етикет і культура зовнішнього вигляду.

Структура курсу

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	Разом	у тому числі					Разом	у тому числі				
		л	пр	лаб.	інд.	срс		л	пр	лаб.	інд.	срс
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Змістовий модуль 1. Загальнонаукові і методологічні основи звичаєвого права												
Тема 1. Предметна сфера курсу «Українська	7	2				5						

етнокультура сім'ї та побуту»												
Тема 2. Основні аспекти формування традицій сімейно-побутової культури українців	12	2				10						
Тема 3. Міста та міська обрядовість. Сільська громада та громадський побут	14	2	2			10						
Тема 4. Звичаєве право українців	14	2	2			10						
Разом за змістовим модулем 1	47	8	4			35						
Змістовий модуль 2. Сімейно-побутова та календарна обрядовість українського народу												
Тема 5. Сім'я (родина), родинна (сімейна) обрядовість українців	21	2	4			15						
Тема 6. Календарна обрядовість українського народу	23	4	4			15						
Тема 7. Звичаєві норми етикету в традиційній культурі українців	14	2	2			10						
Разом за змістовим модулем 2	58	8	10			40						
Усього годин	105	16	14			75						

Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Основи теорії звичаєвого права українців	2
2	Звичаєвість у сімейно-шлюбних відносинах	2
3	Громадський побут як галузь народної культури	2
4	Роль звичаїв у становленні українського трудового та кримінально-процесуального права	2
5	Еволюція сімейно-шлюбних відносин в Україні	2
6	Соціально-побутова природа календарної обрядовості українців	2
7	Основні форми звичаєвих норм етикету у традиційній культурі українців	2
	Разом:	14

Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Соціально-побутові традиції, звичаї, обряди в дослідженнях українських етнографів і письменників. Дослідження наукового або літературного спадку, підготовка наукового повідомлення, мультимедійна або відеопрезентація.	5
2	Інститут шлюбно-сімейного права. Становище жінки-матері в українській родині. Завдання: підготовка проекту, який включає теоретичну доповідь (5-6 хв.), мультимедійну або відеопрезентацію.	10
3	Громадські спільності українців Теми наукових повідомлень: «Традиції і обряди цехових корпорацій українських міст»; «Традиційно-побутова культура парубочих громад»; «Традиційно-побутова культура дівочих громад»; «Вечорниці в традиційній соціально-побутовій культурі українців». Завдання: підготовка проекту, який включає теоретичну доповідь (5-6 хв.), мультимедійну або відеопрезентацію. Мультимедійна презентація від 8 до 15 слайдів. Самостійна робота може бути представлена у вигляді рольової гри (реконструкція одного із обрядів молодіжної громади).	10
4	Місце звичаєвого права в сімейному житті українців Теми наукових повідомлень: «Жіноче право» як сукупність звичаїв, норм та уявлень регулювання і забезпечення громадських і господарських прав жінок»; «Могорич як обрядова дія остаточного узаконення будь-якої угоди»; «Взаємодопомога як характерна риса громадського побуту українців»; «Храм як престольне (громадське свято)» Завдання: етнографічне дослідження, інтерв'ювання, підготовка проекту, який включає теоретичну доповідь (5-6 хв.), мультимедійну або відеопрезентацію. Мультимедійна презентація від 8 до 15 слайдів.	10
5	Родинна, сімейна обрядовість українців (на прикладі власної родини, міста, села) Теми наукових повідомлень: «Традиційні етапи весільної обрядовості українців»; «Традиції і обряди, пов'язані з народженням дитини»; «особливості поховальної і поминальної обрядовості українців» Завдання: етнографічне дослідження, інтерв'ювання, підготовка проекту, який включає теоретичну доповідь (5-6 хв.), мультимедійну або відеопрезентацію. Мультимедійна презентація від 8 до 15 слайдів.	10
6	Календарна-обрядові свята і обряди українців Реконструкція календарно-обрядових свят українців «Весела масляна »	20
7	«Мовленнєвий етикет українців» - підготовка і проведення виховної години	10
Усього годин на самостійну роботу		75

Методи навчання

Словесні (лекція, бесіда, розповідь), наочні (відеозаписи, аудіо записи, схеми, структури, таблиці), практичні (метод виконання вправ, трудової дії), ігрові (використання елементів рольових, пізнавальних ігор), методи контролю і самоконтролю (модульна контрольна, поточне опитування, виконання самостійної роботи).

Методи контролю

Поточний контроль рівня знань студентів

Його завданням є перевірка вивченого по шукачами освіти матеріалу, визначення ступеня його засвоєння, вироблення навчальних та дослідницьких навичок, формування вміння самостійної роботи з текстами та спроможності їх осмислення і інтерпретації; а також вироблення навичок письмової та усної самопрезентації.

Поточний контроль здійснюється за трьома напрямками:

- контроль за систематичністю та активністю роботи на практичних заняттях;
- контроль за виконанням завдань для самостійного опрацювання поза рамками аудиторних занять;
- контроль за рівнем засвоєння та творчого опрацювання у вигляді індивідуальних завдань (практична робота, майстер-класи).

Підсумковий контроль знань студентів

Здійснюється наприкінці вивчення курсу у формі заліку. Здобувач освіти допускається до підсумкового контролю за умови виконання не менш як на задовільну оцінку усіх проміжних форм контролю, передбачених поточним семестровим навчальним планом.

Підсумковий контроль проводиться з метою оцінювання результатів навчання на завершальному етапі. Форма проведення заліку – комбінована.

Засоби діагностики успішності та якості навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання можуть бути:

- залік;
- наукові повідомлення
- студентські проекти, презентації та виступи на практичних заняттях, наукових заходах, кураторських і виховних годинах;
- усна відповідь;
- самостійна письмова робота;
- участь у рольових іграх, реконструкціях;
- інтерактивні заходи за участю здобувачів освіти;
- командні проекти;
- студентські презентації та виступи на наукових заходах;
- творча робота студентів, участь у творчих проектах;
- персональні досягнення студентів в проведенні етнографічних досліджень.

РОЗПОДІЛ БАЛІВ ЗА РЕЙТИНГОВОЮ СИСТЕМОЮ

Модулі	I	II	Разом (балів)
Бали	0 – 50	0 – 50	0 – 100
Відвідування лекційних занять	0 – 4	0 – 4	0 – 8
Контрольні роботи	0 – 4	0 – 4	0 – 8
Практичні заняття	0 – 10	0 – 25	0 – 35
Самостійна робота	0 – 21	0 – 28	0 – 49
Разом			0 – 100

Критерії оцінювання знань студентів за вимогами ЄКТС:

- а) відповідь на практичному занятті (до 5 балів)
- б) самостійна робота (до 7 балів)
- в) контрольна робота (до 4 балів)

Відповідь на практичному занятті оцінюється за наступними критеріями:

5 балів – студент у повному обсязі опрацював програмний матеріал, основну і додаткову літературу, має глибокі й міцні знання, упевнено оперує набутими знаннями у вирішенні практичних завдань, робить аргументовані висновки, може вільно висловлювати власні судження і переконувати інших, здатний презентувати власне розуміння питання. Відповідь на занятті супроводжується демонстрацією наочності або проведенням власного майстер-класу, мультимедійної презентацією. Практичне завдання виконане повністю відповідно до встановлених вимог.

4 бали – студент у повному обсязі опрацював програмний матеріал, основну і додаткову літературу, має глибокі й міцні знання, упевнено оперує набутими знаннями у вирішенні практичних завдань, робить аргументовані висновки, може вільно висловлювати власні судження і переконувати інших, здатний презентувати власне розуміння питання. Практичне завдання виконане, але відсутня наочність.

3 бали – студент вільно володіє навчальним матеріалом, формулює нескладні висновки, може узагальнювати набуті знання і частково застосовувати їх у вирішенні практичних на достатньому рівні. Практичне завдання виконане частково та має несуттєві помилки.

2 бали – студент загалом самостійно відтворює програмний матеріал, може дати стислу характеристику питання, але у викладеному матеріалі є істотні прогалини, є певні неточності як у відтворенні матеріалу, так і у висновках, аргументація низька, використання набутих знань у вирішенні практичних завдань на низькому рівні. Практичне завдання виконане поверхово без урахування встановлених вимог.

1бал – студент з допомогою з конспекту відтворює програмний матеріал, але у викладеному матеріалі є істотні прогалини, є невиконані завдання, не може зробити висновки, низька аргументація, використання набутих знань у вирішенні практичних завдань на низькому рівні. Практичне завдання виконане поверхово без урахування встановлених вимог.

Самостійна робота з курсу «Українська етнокультура сім'ї та побуту» включає ведення конспекту практичного заняття, виконання письмових та творчих завдань, підготовку відеопрезентацій та доповідей для їх супроводу, проведення рольових ігор та участь у них, проголошення залікової промови.

Самостійна робота оцінюється від до 7 балів.

Ведення конспекту практичного заняття оцінюється за наступними критеріями:

- повнота, охайність і грамотність ведення конспекту;
- наявність теоретичного матеріалу (рукописний варіант) практичного заняття;
- виконання тестів і практичних завдань відповідно до теми практичного заняття.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за шкалою ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи (проекту), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
83 – 89	B	добре	
75 – 82	C		
68 – 74	D	задовільно	

60 – 67	Е		
35 – 59	Ех	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0 – 34	Е	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Методичне та технічне забезпечення

1. Навчальна програма
2. Робоча програма навчальної дисципліни
3. Методичні матеріали до практичних занять
4. Теми питань для самостійного опрацювання.
5. Перелік питань на підсумковий контроль знань (екзамен).
6. Персональний комп'ютер.
7. Мультимедійний проектор.

Рекомендовані джерела інформації Основна література

1. Борисенко В.К. Етнокультурні зв'язки українців та поляків Східного Поділля (кінець ХІХ – початок ХХ сторіччя). Київ : ІМФЕ ім. М.Т.Рильського НАН України, 2014. – 206 с .
2. Борисенко В. К. Сімейна обрядовість українців ХХ – початку ХХІ століття. Київ, 2016. 256 с.
3. Боряк О.О. Україна: етнокультурна мозаїка. Київ: Либідь, 2006. 328 с.
4. Гримич М.В. Звичаєве цивільне право українців ХІХ – початку ХХ століття. Київ: Арістей, 2006. 560 с.
5. Етнокультура в контексті глобалізаційних викликів. Київ: ІМФЕ ім. М.Т.Рильського НАН України, 2014. 226 с.
6. Лозко Г. Українське народознавство. Видання п'яте, доповнене та перероблене. Тернопіль: Мандрівець, 2014. 304 с.
7. Культура і побут населення України / В.І.Наулко, Л.Ф.артюх, В.Ф.Горленко. Київ: Либідь, 1993. 288 с.
8. Мазуркевич О.П., Дячук В.П. Звичаєві норми етикету в традиційній культурі українців: навчальний посібник. Київ: Вид-во Ліра-К, 2017. 218 с.
9. Стішова Н.С. Українські календарні свята осіннього циклу: монографія. Київ: ІМФЕ, 2017. 240 с.
10. Ткач М. Українська звичаєва культура: монографія / М.М.Ткач. Київ: Вид-во Ліра-К, 2018. 592 с.
11. Українська етнологія: навч. посіб. / за ред. В.Борисенко. Київ, 2007. 400 с.

Додаткова література

12. Борисенко В. Традиції і життєдіяльність етносу: на матеріалах святково-обрядової культури українців: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Унісерв, 2000. 191 с.
13. Бугай Н.І. Український етикет. Київ: Видавництво „Бібліотека українця”, 2002. 438 с.
14. Гай-Нижник П.П. Українознавство: концептуальні та теоретико-методологічні основи розвитку. Київ, 2015. 504 с.

15. Дяківнич Р. Сучасний стан дослідження традицій дошлюбного спілкування української молоді. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. 2015. Випуск 51. С. 176–193.
16. Кушинська Л.А. Звичаєве право та його еволюція у східнослов'янському суспільстві (VI – IX ст.): Монографія. Київ: Вид. НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2008. 142 с.
17. Толкачова Н.Є. Звичаєве право: навчальний посібник. Київ: Вид.-поліграф. Центр «Київський університет», 2006. 367 с.
18. Україна й українство в етнокультурних процесах: збірник наукових праць. Київ: НДПУ, 2017. 156 с.
19. Українська минувшина: Ілюстрований етнографічний довідник / А. П. Пономарьов, Л. Ф. Артюх, Т. В. Косміна. Київ; Либідь, 1993. 256 с.
20. Українська культура XX – XXI ст. : соціоантропологічний аспект: зб. наук. праць / наук. ред. М. Гримич. Київ : Дуліби, 2015. 236 с

Інформаційні ресурси

21. <http://www.etnolog.org.ua>. Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського
22. <http://nte.etnolog.org.ua/>. Народна творчість та етнологія : журн. Ін-ту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського
23. http://journal.nndiuvi.org.ua/?page_id=2&lang=uk Українознавство: науковий часопис